

Jo'rabek TO'YCHIYEV,
Respublika Ma'naviyat va ma'rifat markazi,
"Ma'rifat" targ'ibotchilar jamiyati bo'lim boshlig'i

YANGI MA'NAVIY MAKONNI YARATISHDA SHAXS, JAMIYAT VA DAVLAT MANFAATLARI UYG'UNLIGINING NAZARIY MASALALARI

Annotatsiya. Maqolada yangi ma'naviy makonni shakllantirish jarayonida shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining o'zaro uyg'unligini ta'minlash masalalari ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Shuningdek, milliy ma'naviy makonning mazmun-mohiyati, uning globallashuv sharoitidagi ahamiyati hamda "Yangi O'zbekiston" g'oyasining ma'naviy taraqqiyotdagi o'rni nazariy va amaliy asoslarda yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Yangi ma'naviy makon, shaxs, jamiyat va davlat uyg'unligi, inson qadri, ijtimoiy mo'ljal, Yangi O'zbekiston, Uchinchi Renessans.

Аннотация. В статье научно проанализированы вопросы обеспечения гармонии интересов личности, общества и государства в процессе формирования нового духовного пространства. Также раскрыты сущность и содержание национального духовного пространства, его значение в условиях глобализации, а также роль идеи «Новый Узбекистан» в духовном развитии на теоретической и практической основе.

Ключевые слова: новое духовное пространство, личность, гармония интересов общества и государства, ценность человека, социальная ориентация, Новый Узбекистан, Третье Возрождение.

Abstract. This article provides a scientific analysis of how to ensure harmony between the interests of the individual, society, and the state in the process of forming a new spiritual space. It also explores the essence and content of national spiritual space, its significance in the context of globalization, and the role of the "New Uzbekistan" idea in spiritual development, both theoretically and practically.

Key words: new spiritual space, personality, harmony of interests of society and the state, human value, social orientation, New Uzbekistan, Third Renaissance.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan keng qamrovli islohotlar ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy-ma'naviy hayotni tubdan yangilash orqali mutlaqo yangi taraqqiyot modelini shakllantirmoqda. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi doirasida ilgari surilayotgan Uchinchi

Renessans poydevorini barpo etish g'oyasi, avvalo, yangi ma'naviy makonni shakllantirishni nazarda tutadi. Chunki har qanday sivilizatsion yuksalishning mustahkam asosi bevosita ma'naviy muhit, qadriyatlar tizimi va inson kapitali bilan belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning "Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi" [1] hamda "Hozirgi zamon va Yangi O'zbekiston" [2] asarlarida buyuk ajdodlarimiz merosi, xalqimizning metin irodasi, milliy tarbiya asosida ulg'ayib kelayotgan yosh avlodga tayanib, jamiyatimiz hayotini tubdan yangilash yo'lini izchil davom ettirish orqali Uchinchi Renessans poydevorini yaratish eng dolzarb vazifa sifatida belgilab berildi.

Yuqorida qayd etilgan Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi asarda "yangi ma'naviy makon" tushunchasini quyidagicha ta'rifaydi: "Yangi ma'naviy makon nima? Mening nazarimda u biz orzu qilayotgan Yangi O'zbekistonning ma'naviy qiyofasi yaqqol aks etadigan, xalqimiz intilayotgan va el-yurtimiz baxtiyor yashaydigan ma'rifatli jamiyatdir" [1]. "Yangi ma'naviy makon" tushunchasiga berilgan mazkur ta'rif uning mazmun-mohiyatini chuqur va konseptual jihatdan ifodalaydi. Ushbu ta'rifda yangi ma'naviy makon faqat muayyan ijtimoiy muhit yoki madaniy hudud sifatida emas, balki yangilangan taraqqiyot g'oyasi, ya'ni Yangi O'zbekistonning ma'naviy qiyofasini mujassam etuvchi yaxlit ijtimoiy-ma'rifiy tizim sifatida talqin etiladi.

Yangi ma'naviy makon tushunchasi, nazariy jihatdan, jamiyatning ma'naviy-axloqiy me'yorlari, qadriyatlar ierarxiyasi, ijtimoiy ong shakllari va fuqarolik pozitsiyasining uyg'un tizimi sifatida talqin etilishi mumkin. Bu makon shunchaki madaniy tadbirlar majmuasi emas, balki shaxsning dunyoqarashi, jamiyatning ijtimoiy ummummiliy birligi va davlatning strategik maqsadlari o'rtasidagi muvozanatli munosabatlar majmuasidir. Demak, mazkur masalaning markazida shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining uyg'unligi turadi.

Nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, barqaror taraqqiyot modelini shakllantirishda ushbu uchlikning mutanosibligi hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Shaxs manfaatlarini insonning huquq va erkinliklari, uning intellektual va ma'naviy salohiyatini ro'yobga chiqarish imkoniyatlari bilan bog'liq. Jamiyat manfaatlarini ijtimoiy barqarorlik, hamjihatlik, adolat va ijtimoiy taraqqiyotni ta'minlashni nazarda tutadi. Davlat manfaatlarini esa milliy xavfsizlik, suverenitet, qonuniylik va strategik rivojlanishni kafolatlash bilan izohlanadi.

Yangi ma'naviy makonni yaratish jarayonida mazkur manfaatlarning o'zaro qarama-qarshi qo'yilishi emas, balki dialektik birligi ta'minlanishi lozim. Zero, shaxsning erkin va barkamol rivoji

jamiyat taraqqiyotining asosiy sharti bo'lsa, jamiyat barqarorligi davlatning mustahkam institutsional asoslariga tayanadi. Davlat esa o'z siyosatini inson qadrini ulug'lash, fuqarolik jamiyati institutlarini qo'llab-quvvatlash, rivojlantirish va qonuniylik ustuvorligini ta'minlash tamoyillari asosida amalga oshirgan taqdirdagina ushbu uyg'unlikka erishishi mumkin.

Globalashuv sharoitida axborot oqimlarining keskin ortishi, turli mafkuraviy ta'sirlarning kuchayishi yangi ma'naviy makonni shakllantirishda ilmiy yondashuv va tizimli siyosatni taqozo etmoqda. Bu jarayonda ta'lim-tarbiya tizimi, madaniyat va san'at muassasalari, ommaviy axborot vositalari hamda fuqarolik jamiyati institutlarining o'zaro hamkorligi muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, yosh avlodning ma'naviy immunitetini mustahkamlash, ularda tanqidiy va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini shakllantirish shaxs manfaatlarini jamiyat va davlat manfaatlarini bilan uyg'unlashtirishning amaliy ifodasidir.

Ushbu masalalar yuzasidan A.Mavrulov, M.Mavruvalarning "Yangi O'zbekistonda ma'naviyat, madaniyat va ideal inson masalasi"ga bag'ishlangan kitobida quyidagicha ma'lumotni keltirib o'tadi: "Kuni kecha "davlat-jamiyat-inson" tamoyili amal qilgan bo'lsa, bugun "inson-jamiyat-davlat" tamoyili davlat va jamiyat hayotining mazmunini tashkil etmoqda. Ya'ni, "Davlat – inson uchun", "Avval inson, keyin jamiyat va davlat" degan yangi tamoyil va g'oyalarning amal qilishi shaxsning davlat va jamiyat bilan munosabatlarini yanada mustahkamlaydi" [3]. Kitobda keltirilgan mazkur fikrlar, bugungi kunda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan islohotlarning mazmuni va yo'nalishlarini aks ettiradi. Bugungi davlat boshqaruvi, fuqarolik jamiyati va ma'naviy muhitda insonning roli va mavqei qanday darajada o'zgarganini anglash mumkin. Ilgarigi tizimda inson davlat va jamiyatning shunchaki ijrochisi sifatida qaralsa, endilikda u jarayonlarning markazida turgan, qarorlar qabul qilishda ishtirok etadigan, o'z huquq va erkinliklariga ega subyekt sifatida qaralayotgani yaqqol namoyon bo'lmoqda.

"Davlat – inson uchun", "Avval inson, keyin jamiyat va davlat" kabi g'oyalar o'z mohiyatiga ko'ra demokratik qadriyatlarga asoslangan bo'lib, Yangi O'zbekistonda fuqarolarning hayot sifatini yaxshilash, inson kapitaliga e'tiborni kuchaytirish, har bir shaxsning o'z salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishi uchun sharoit yaratishga qaratilganini ko'rsatadi.

Ushbu tamoyillarning amaliy ifodasi sifatida ta'lim, sog'liqni saqlash, sud-huquq, ijtimoiy himoya tizimidagi islohotlarni, "Xalq davlat idoralari emas, davlat idoralari xalqqa xizmat qilishi kerak" degan g'oyaning hayotga tatbiq etilishini ko'rsatish mumkin. Bunday yondashuv mamlakatning demokratik va adolatli jamiyat sari hamda yangi ma'naviy makonning mustahkam shakllanish jarayonidagi muhim belgilaridan biridir.

Ma'lumki, jamiyatdagi har bir shaxsning maqsadi va orzulari bo'ladi. Ushbu ezgu niyatlarga erishish ko'plab omillar bilan bog'liqdir. Shaxs o'z oldiga qo'ygan maqsad va rejalarini, avvalo, real hayot sharoitlarini, jamiyatdagi mavjud ijtimoiy muhitni hisobga olgan holda belgilasa, bu unga maqsad sari to'g'ri yo'nalishda odimlashga yordam beradi. Shu bilan birga, maqsadlar jamiyat tomonidan tanlangan, umummilliy va davlat manfaatlariga mos keladigan strategik yo'nalishlarga hamohang bo'lishi lozim. Bunday yondashuv nafaqat shaxsning, balki jamiyatning rivojiga ham hissa qo'shadi. Eng muhimi, shaxs o'z imkoniyatlari, bilim va ko'nikmalari, kuch va salohiyatini to'g'ri baholagan holda maqsad qo'ysa, shubhasiz, u muvaffaqiyat sari dadil odimlaydi.

Maqsadga erishishda shaxsiy intilishlar bilan jamiyat va davlat manfaatlarining uyg'unligi hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Demak, mamlakatning har qanday yutuqlariga erishishi uchun shaxs, jamiyat va davlat bilan uyg'unlikni ta'minlash zarurdir.

Insoniyat tarixining qaysi bir davrini tahlil qilmaylik, har bir siyosiy tuzum, ijtimoiy-iqtisodiy yoki ma'naviy-ma'rifiy kabi yo'nalishlar o'zining aniq maqsad va vazifalarini belgilab, ana shu maqsadlar sari intilishni o'z oldiga bosh vazifa qilib qo'yganini ko'ramiz. Bu maqsadlar nafaqat amaliy faoliyatni tashkil etishda, balki jamiyatni ichki birdamlikda, unda muayyan ruhiy va ma'naviy muhitni shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etgan. Shu nuqtayi nazardan qaralganda, bu kabi strategik maqsadlar ijtimoiy mo'ljal sifatida namoyon bo'ladi.

Ijtimoiy mo'ljal fenomeni – bu jamiyat yoki uning a'zolari oldiga qo'yilgan strategik, ijtimoiy taraqqiyotga yo'naltirilgan maqsadlar majmuasi hisoblanadi. Ijtimoiy mo'ljal shaxs, jamiyat va davlat manfaatlari bilan uyg'un bo'lishi, real ijtimoiy muhit va umummilliy ehtiyojlarni hisobga olishi ta'kidlanadi.

Bugungi kunda Yangi O'zbekistonni barpo

etish jarayonida amalga oshirilayotgan islohotlar, jamiyatda yuzaga kelayotgan yangi munosabatlar va turmush tarzi, inson qadrini ulug'lashga qaratilgan siyosat – bularning barchasi izchil ijtimoiy mo'ljal asosida yuritilayotganini ko'rsatadi. Yangi O'zbekiston g'oyasi – bu shunchaki siyosiy tashabbus emas, balki yurtimizning ijtimoiy, ma'naviy va iqtisodiy taraqqiyotini belgilab beradigan strategik mo'ljaldir. Unda inson qadri, adolat, qonuniylik, shaffoflik va xalq manfaatlari ustuvor maqsad sifatida belgilangan.

Shu o'rinda "O'zbekiston – 2030" strategiyasi rasmiy hujjatlar to'plamida ijtimoiy mo'ljal haqida quyidagicha ma'lumot keltiradi: *"Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, har qanday taraqqiyotga erishgan davlatlar, avvalo, o'z milliy ijtimoiy mo'ljalini aniq belgilab olgan, uni mafkuraviy, amaliy va ma'naviy jihatdan mustahkamlagan. Yangi O'zbekiston sharoitida bu vazifa tobora dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Maqsadimiz – fuqarolari o'z kelajagiga ishonadigan, dunyoviy qarashlarga ega, ma'naviy barkamol jamiyatni shakllantirish bo'lsa, buning poydevori aynan ijtimoiy mo'ljal orqali qo'yiladi"* [4]. Haqiqatdan ham, taraqqiyotga erishish uchun mamlakat o'z oldiga aniq ijtimoiy mo'ljal qo'yishi shart. Yangi O'zbekistonda ham taraqqiy etgan, demokratik va ma'naviy jihatdan barkamol jamiyatni shakllantirish yo'lida bu tamoyil ustuvor ahamiyat kasb etadi.

Bugungi kunda Yangi O'zbekistonni barpo etishga qaratilgan islohotlar milliy ijtimoiy mo'ljalni yangi tarixiy sharoitlarga mos ravishda shakllantirishni taqozo etmoqda. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev tomonidan ilgari surilgan "Yangi O'zbekiston" g'oyasi mamlakat taraqqiyotining markaziy mafkuraviy tayanchiga aylanib, jamiyatni modernizatsiya qilish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan.

Globalashuv va kuchli raqobat sharoitida amalga oshirilayotgan islohotlar Yangi O'zbekistonni barpo etish orqali Uchinchi Renessansga mustahkam poydevor qo'yishni maqsad qilib qo'yadi. "Yangi O'zbekiston – Uchinchi Renessans sari" g'oyasi zamonaviy davlatchilik, fuqarolik jamiyati hamda ma'naviy-ma'rifiy va ilmiy taraqqiyotni ta'minlashga xizmat qiluvchi muhim falsafiy-mafkuraviy dastur bo'lib, u mamlakatning mustaqil va taraqqiy etgan kelajagini barpo etishda umummilliy harakat sifatida namoyon bo'ladi.

Yangi ma'naviy makonni shakllantirish shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining

uyg'unligiga asoslanib, shaxs qadrini yuksaltirish va demokratik taraqqiyotni ta'minlashga xizmat qiladi. Milliy ma'naviy makon jamiyatni mafkuraviy tahdidlardan himoya qiluvchi muhim omil bo'lib, Yangi O'zbekiston taraqqiyotining mafkuraviy poydevorini belgilaydi. Mazkur uyg'unlik Yangi O'zbekistonni barpo etish hamda Uchinchi Renessans sari barqaror va ma'naviy taraqqiyotga erishishning asosiy sharti hisoblanadi.

Yangi ma'naviy makonni shakllantirish jarayoni shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining dialektik uyg'unligiga tayanadigan murakkab ijtimoiy-falsafiy hodisadir. Mazkur uyg'unlik ta'minlanmagan sharoitda na barqaror demokratik taraqqiyotga, na Uchinchi Renessans poydevorini yaratishga erishish mumkin. Chunki yangi ma'naviy makon – bu, avvalo, inson qadrini ustuvor qo'ygan, ijtimoiy mo'ljali aniq belgilangan

va davlat siyosati bilan mustahkamlangan yaxlit ma'naviy-ijtimoiy tizimdir.

Bugungi Yangi O'zbekiston sharoitida “inson – jamiyat – davlat” tamoyilining ustuvorligi milliy taraqqiyotning nazariy va amaliy asosiga aylanmoqda. Ijtimoiy mo'ljalning strategik aniqligi, ma'naviy siyosatning ilmiy asoslanganligi hamda fuqarolik jamiyati institutlarining faol ishtiroki yangi ma'naviy makonning barqaror shakllanishini ta'minlaydi.

Shu bois, Yangi O'zbekistonni barpo etish jarayonida ma'naviy taraqqiyot masalasiga konseptual yondashuv, inson kapitalini rivojlantirish va milliy qadriyatlarni zamonaviy taraqqiyot talablari bilan uyg'unlashtirish hal qiluvchi omil bo'lib qoladi. Aynan ana shu uyg'unlik Yangi O'zbekistonning ma'naviy qiyofasini belgilab, Uchinchi Renessans sari izchil va barqaror harakatni kafolatlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. Uchinchi nashri. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2022. – 440 b.
2. Mirziyoyev Sh. Hozirgi zamon va Yangi O'zbekiston. – Toshkent, O'zbekiston, 2024. – 560 b.
3. Mavkulov A., Mavkulova M. Yangi O'zbekistonda ma'naviyat, madaniyat va ideal inson masalasi. – Toshkent: Ma'naviyat va ma'rifat, 2020. – 207 b.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. O'zbekiston – 2030 strategiyasi rasmiy hujjatlar to'plami. – Toshkent: O'zbekiston, 2019. – 328 b.